

Characteristics and Criterion of Islamic Lifestyle; A Meta Analysis

*Forouzandeh JafarzadehPour**

E-mail: jafarzade@acecr.ac.ir

*Mohammad Javad Chitsaz***

E-mail: chitsaz@acecr.ac.ir

*Gholamreza Eskandarian****

E-mail: eskandaryan@gmail.com

Received: 2024/05/12

Revised: 2024/11/30

Accepted: 2024/12/04

Doi: 10.22034/RJNSQ.2024.457100.1607

Abstract:

The concept of Islamic Lifestyle is referring to the individuals' selection of Islamic way of life. Lifestyle consist the observable portion of the individual life, but the basis of them is the attitudes and inner beliefs. Islamic lifestyle indicates the meaning of life and is affected by it. As the Islamic lifestyle indicates the meaning of life and is affected by it; Religion is the most important and in some ways the irreplaceable semantic system that plays a decisive role in lifestyle. More attention payed to Islamic lifestyle in recent decade, and researchers studied the subject from various aspects. The main objective of present article is to provide thematic categories, refining the meanings and concepts of Islamic lifestyle, identify the characteristics and indicators of Islamic lifestyle, explain the relationship between Islamic and western lifestyle. Meta-analysis method applied to reach to the object of study. According to selected criterion 29 papers which published during 2010-2020 were studied. Finding indicates the Islamic lifestyle like the other lifestyles is observable, identifiable, and measurable in to level of "attitude" and "action". Islamic lifestyle has commonalities and differences with other lifestyle patterns. Commonalities is that, the Islamic lifestyle is also considerable at the "attitude" and "action" levels. In this pattern, at the attitude level, it is based on the basis of Islamic beliefs. At the behavior level, also based on the Islamic instructions of different areas of behavior (leisure, dressing, nutrition pattern, interaction and moral). Differences that Islamic lifestyle with others can be consider on the philosophy of life. Islamic lifestyle emphasis on the competent behavior on the bases of Islamic beliefs.

Keywords: Islamic Lifestyle, Islamic lifestyle Criterion, Concepts, Meta-Analysis, Moral.

* Associate Professor, Institute for Humanities and Social Sciences in ACECR, Tehran, Iran (Corresponding Author).

** Assistant Professor, Institute for Humanities and Social Sciences in ACECR, Tehran, Iran.

*** Instructor, Institute for Humanities and Social Sciences in ACECR, Tehran, Iran.

ویژگی‌ها و شاخص‌های سبک زندگی اسلامی؛ یک فراتحلیل

نوع مقاله: پژوهشی

فروزنده جعفرزاده‌پور*

محمدجواد چیت‌ساز**

غلامرضا اسکندریان***

E-mail: jafarzade@acecr.ac.ir

E-mail: chitsaz@acecr.ac.ir

E-mail: eskandaryan@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۲/۲۳ تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۹/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۹/۱۴

چکیده^۱

مفهوم سبک زندگی اسلامی بر ارتباط افراد به انتخاب شیوه زیست دینی (اسلامی) دلالت دارد. گرچه سبک زندگی وجه قابل‌مشاهده زندگی (رفتار) افراد را شامل می‌شود، ولی مبنای این کنش‌های قابل‌مشاهده در سبک زندگی اسلامی، نگرش و باورها و عقاید درونی است. با توجه به این نکته، سبک زندگی (اسلامی) بر معنای زندگی دلالت داشته و متأثر از آن است. دین یکی از مهم‌ترین نظام‌های معنایی بی‌بدیلی است که در سبک زندگی نقش تعیین‌کننده دارد. در دهه اخیر، توجه به سبک زندگی اسلامی فزونی یافته و محققان از رویکردهای مختلف به آن پرداخته‌اند. هدف اصلی مقاله حاضر ارائه دسته‌بندی موضوعی، تدقیق معانی و مفاهیم سبک زندگی اسلامی، احصای ویژگی‌ها و شاخص‌های سبک زندگی اسلامی، تبیین رابطه بین سبک زندگی اسلامی و سبک زندگی غربی است. روش فراتحلیل مطالعات برای نیل به هدف انتخاب شده است. تعداد ۲۹ مطالعه که در یک دهه اخیر از سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۹ منتشر شده، با توجه به معیارها، موردبررسی قرار گرفته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد سبک زندگی اسلامی دارای نقاط اشتراک و افتراق با سایر اشکال و الگوهای سبک زندگی است. اشتراک سبک زندگی اسلامی با سایر سبک‌های زندگی این است که می‌توان آن را مانند سایر سبک‌های زندگی در سطح «نگرش» و «کنش» موردبررسی قرار داد. این شیوه از زندگی در سطح نگرش، بر مبنای پایه اعتقادات اسلامی استوار است و در سطح کنش، براساس دستورالعمل‌های اسلامی، در حوزه‌های مختلف رفتار (فراغتی، پوشاک، الگوی تغذیه، تعامل با دیگران و اخلاق) بنا می‌شود. به‌طور عام، تفاوت‌هایی که سبک زندگی اسلامی با سایر سبک‌های زندگی دارد را می‌توان در فلسفه زندگی که در این دین آسمانی بر آن اهتمام زیادی وجود دارد، جست‌وجو کرد. سبک زندگی اسلامی بر عمل و رفتار صالح تأکید داشته و این کنش صالح بر مبنای باورها و اعتقادات دینی ظهور و بروز می‌یابد.

کلیدواژه‌ها: سبک زندگی اسلامی، شاخص‌های سبک زندگی اسلامی، مفاهیم، فراتحلیل، اخلاق.

۱. این مقاله بخشی از طرح شبکه برنامه دوم گروه جوانان و مناسبات نسلی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی است که با حمایت مالی و تصویب معاونت پژوهشی جهاد دانشگاهی در سال ۱۴۰۰ انجام شده است.
* دانشیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).
** استادیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، تهران، ایران.
*** مربی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات اجتماعی جهاد دانشگاهی، تهران، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

سبک زندگی در جوامع امروزی نقش مهمی در زندگی مردم ایفا می‌کند؛ چراکه با مسائل کلیدی و حساسی همچون مصرف، هویت (تمایز) فردی و اجتماعی، فعلیت بخشیدن به قدرت تشخیص و انتخاب یا حداقل احساس آزادی عمل پیوند خورده است؛ مسائلی که پاره‌ای از بنیادی‌ترین وجوه انسانی را بیان می‌کند. سبک زندگی با شاخص‌هایی چون «انتخاب» و «مصرف» در دوران متحول و نوشونده امروز ابزاری برای تمایز و تفاوت بین گروه‌ها و افراد حاضر در عرصه اجتماعی محسوب می‌شود. افراد در جوامع مدرن با استفاده از سبک زندگی، به برساخت هویت و کیستی خویش اهتمام می‌ورزند. به باور چنی سبک‌های زندگی دقیق هستند؛ زیرا آن‌ها سعی در تشریح عضویت فرد در یک دسته‌بندی را دارند (چنی، ۱۹۹۶: ۱۱). در مقابل، سوئل معتقد است که «تقریباً هیچ توافق تجربی یا مفهومی درباره اینکه چه چیز سازنده سبک زندگی است وجود ندارد» (فاضلی، ۱۳۸۲: ۶۷). تعاریف مختلفی از سبک زندگی ارائه شده‌اند. تعاریف موجود را می‌توان به دو گروه کلی تقسیم کرد؛ گروه اول مجموعه تعاریفی هستند که سبک زندگی را از جنس رفتار می‌دانند و ارزش‌ها، نگرش‌ها و جهت‌گیری‌های ذهنی افراد را از دایره این مفهوم بیرون می‌گذارند. این رویکرد، به معنای عدم دخالت مقولات ذهنی در شکل دادن به سبک زندگی نیست، بلکه بدین معناست که مهم نیست سبک زندگی چگونه شکل گرفته است. برای محقق، شناخت سبک زندگی که براساس متمایز ساختن برخی از رفتارها (با ویژگی‌های خاص) صورت می‌گیرد، مهم است. رویکرد دوم، ارزش‌ها و نگرش‌ها را نیز بخشی از سبک زندگی می‌داند (فاضلی، ۱۳۸۲: ۶۸). به عبارت دیگر، در رویکرد دوم هم نگرش و هم کنش قسمت‌های مرتبط سبک زندگی را تشکیل می‌دهند. براساس رویکرد دوم و با توجه به تنوع انتخاب نگرش‌ها و کنش‌ها، انواع گوناگونی از سبک زندگی قابل مشاهده و احصا است.

یکی از انواع سبک زندگی، سبک زندگی اسلامی است. سبک زندگی اسلامی بر ارتباط افراد به انتخاب شیوه زیست دینی (اسلامی) دلالت دارد. گرچه سبک زندگی وجه قابل مشاهده زندگی (رفتار) افراد را شامل می‌شود، ولی مبنای این کنش‌های قابل مشاهده در سبک زندگی اسلامی، نگرش و باورها و عقاید درونی است. با توجه به این نکته، سبک زندگی (اسلامی) بر معنای زندگی دلالت داشته و متأثر از آن است؛ بنابراین، می‌توان سبک زندگی اسلامی را شیوه‌ای از زندگی پایه‌گذاری شده بر مبنای آموزه‌ها و دستورات دینی دانست که اساس آن دین مبین اسلام است. انبوهی از مطالعات در زمینه سبک زندگی اسلامی با رویکردها، اهداف و روش‌های

مختلف انجام شده است. به‌عنوان نمونه، برخی به اهمیت آموزه‌های اسلامی و مبنای دینی بودن سبک زندگی (فعال، ۱۳۹۷؛ مهدی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۶؛ کاویانی، ۱۳۹۰) توجه نمودند و گروهی یک یا چند بعد از ابعاد سبک زندگی اسلامی را در حوزه رفتار بررسی کرده و ملاک‌ها و معیارهای آن‌ها را برشمرده‌اند (میرخندان و میرخندان، ۱۳۹۵، خطیبی و ساجدی، ۱۳۹۲؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۳؛ حمیدی و فرجی، ۱۳۸۷؛ شرف‌الدین، ۱۳۹۴). عده‌ای نیز رابطه بین سبک زندگی دینی (اسلامی) و سبک زندگی غربی را بررسی کرده‌اند (قرلسفلی و فرخی، ۱۳۹۳؛ بنائیان سفید و همکاران، ۱۳۹۴؛ خطیبی و ساجدی، ۱۳۹۲؛ خانی، ۱۳۹۴). با توجه به گستردگی و حجم قابل توجه مطالعات مرتبط با سبک زندگی اسلامی، مقاله حاضر تلاش دارد با استفاده از روش فراتحلیل، مقالات منتشرشده در حوزه سبک زندگی اسلامی در یک دهه اخیر را بررسی نموده و پاسخی برای سؤالات زیر بیابد:

- چه دسته‌بندی موضوعی از مطالعات سبک زندگی اسلامی می‌توان ارائه داد؟
 - پژوهش‌ها چگونه سبک زندگی اسلامی را تعریف و مفهوم‌سازی کرده‌اند؟
 - چه شاخص‌هایی برای سبک زندگی اسلامی در پژوهش‌ها مطرح شده است؟
 - پژوهش‌های انجام‌شده چه رابطه‌ای بین سبک زندگی اسلامی با سبک زندگی مدرن و برخی متغیرهای منتخب را نشان می‌دهند؟
- «فراتحلیل در زیرمجموعه مطالعات نظام‌یافته قرار می‌گیرد؛ بنابراین، هرچند مطالعات انجام‌شده در یک زمینه خاص پراکنده و غیرنظام‌مند باشند، فراتحلیل قادر است آن‌ها را منظم و معنی‌دار سازد» (ذاکر صالحی و قانع‌راد، ۱۳۹۴: ۳۰). این مطالعه محدود به فراتحلیل مقالات است و سایر منشورات علمی مرتبط را مورد بررسی قرار نداده است.

تعریف مفهومی و عملیاتی سبک زندگی اسلامی

از آنجاکه سبک زندگی اسلامی یکی از اشکال و شیوه‌های سبک زندگی است، برای ارائه تعریف مفهومی سبک زندگی اسلامی می‌توان به مفهوم سبک زندگی به‌طور کلی اشاره نمود. بر مبنای رویکردهای نظری، می‌توان اظهار داشت که سبک زندگی «کنش‌های انتخابی» و «عادی» زندگی و دارای «انسجام و پیوستگی» (گیدنز، ۱۳۹۱) است و این شیوه‌های «ساختگی» یا «پذیرفته‌شده» با درجه‌ای از «آزادی» اجرا می‌شود (چنی، ۱۹۹۶: ۱۰). مبنای سبک زندگی، «نگرش و ارزش‌های مرتبط با آن است. بدین ترتیب، می‌توان ویژگی‌های «انتخابی» و «آزادانه بودن»، «داشتن سبک» و «پیوستگی» را برای «کنش‌های

عادی افراد که سبک زندگی آنان را ترسیم می‌کنند برشمرد و نکته حائز اهمیت ارتباط و هدایت این سبک(های) «کنش» بر مبنای «ارزش‌ها» و «باورها» است.

سبک زندگی اسلامی در تعریف عملیاتی، شیوه یا سبکی از زندگی است که بر مبنای نظام معنایی، آموزه‌های دین مبین اسلام در قرآن، احادیثی از رسول اکرم (ص) و اهل بیت و نیز احکام دینی بیان شده و شامل سه جزء اعتقادات (باورها و ارزش‌ها)، اخلاقیات و احکام اسلامی است و شامل حوزه‌های نگرش و کنش در زندگی روزمره می‌شود که در «رفتار» دین‌باوران ظهور و بروز یافته و قابل مشاهده و سنجش است.

مبانی نظری

متفکران و پژوهشگران اجتماعی به وسیله رصد مفهوم سبک زندگی درصددند طرز تلقی‌ها، ارزش‌ها، شیوه‌های رفتاری، سلیقه‌های پوشاک و خوراک و بسیاری دیگر از اعمال اجتماعی افراد را تعیین و تفکیک کنند. والتر سبک زندگی را با سه «C» به هم مرتبط و نافذ تعریف کرده است که عبارت‌اند از: شرایط (Conditions)، انتخاب (Choice) و شناخت (Cognition). این‌ها مجموعه‌ای از عوامل را تشکیل می‌دهند که در یک شبکه تعاملی تأثیرات تعیین‌کننده، مرکز زندگی فردی می‌شود (چنی، ۱۹۹۶: ۳۵). نظریه‌پردازان سبک زندگی در دو سطح «نگرش» و «کنش» به تبیین سبک زندگی اهتمام داشته‌اند.

آدلر نخستین کسی بود که با دیدگاهی روان‌شناختی، سبک زندگی را بررسی کرده و ارزش‌های فردی را تعیین‌کننده سبک زندگی دانسته است (خورشیدی زگلوچه و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۲۱). وی مبنای سبک زندگی را نگرش و ارزش‌های مرتبط به آن می‌داند. نگاه جمع‌گرایانه به موضوع سبک زندگی و شاخص‌های آن در سطح رفتار و کنش، اولین بار توسط لیزر در سال ۱۹۶۳ مطرح شد. وی سبک زندگی را براساس الگوی خرید کالا تعریف می‌کند. به نظر وی «سبک زندگی دال بر شیوه زندگی متمایز جامعه یا گروه اجتماعی است. ... شیوه‌ای که بدان طریق مصرف‌کننده خرید می‌کند و شیوه‌ای که بدان طریق کالای خریداری شده مصرف می‌شود، بازتاب‌کننده سبک زندگی مصرف‌کننده در جامعه است» (آنسون و گلدن، ۱۹۸۴: ۲). سوئل بعد از بحثی مفصل درباره تعریف سبک زندگی، به ظهور و بروز بیرونی آن تأکید کرده و آن را از جنس «رفتار» دانسته است: «... کاملاً معقول است که بپذیریم سبک زندگی کاملاً قابل مشاهده یا قابل استنتاج از مشاهده است» (سوئل، ۱۹۸۱: ۲۸). سوئل الگوی مصرف را قابل مشاهده‌ترین و بهترین شاخص سبک زندگی می‌داند. گروهی از نظریه‌پردازان شاخص‌هایی را برای سبک زندگی مطرح

کرده‌اند. به‌عنوان نمونه، لامونت و همکارانش نیز ضمن تأکید بر شیوه سازمان دادن زندگی شخصی، الگوی تفریح و مصرف را بهترین شاخص سبک زندگی می‌دانند (لامونت و همکاران، ۱۹۹۶: ۳۲). بلیتون و دیگران «انتخاب» را به‌عنوان نشانه‌های ارزش‌های فردی، آمال و اعتقادات و جهت‌دهنده رفتار دانسته‌اند. آن‌ها دو شاخص بسیار مهم «صرف زمان» و «الگوی مصرف» را به‌عنوان مهم‌ترین شاخص‌هایی که بر انتخاب‌های افراد تأثیر می‌گذارند در تعریف سبک زندگی مطرح کرده‌اند. آن‌ها بر این باورند که این دو شاخص نشان‌دهنده چستی ارزش‌های فردی، علایق و باورهایی است که افراد درباره فعالیت‌های قابل انجام دارند (بلیتون و همکاران، ۲۰۱۰: ۲).

چنی معتقد است مردم از سبک زندگی در زندگی روزمره برای شناسایی و تشریح پیچیدگی‌های گسترده‌تر هویت و وابستگی استفاده می‌کنند. سبک زندگی ساختگی یا پذیرفته‌شده است. همه بر این امر واقف‌اند که این شیوه‌ها را می‌توان در اختیار گرفت و با درجه‌ای از آزادی یا عزت‌نفس آن‌ها را اجرا نمود (چنی، ۱۹۹۶: ۱۱ و ۱۲).

گیدنز نیز ضمن ارائه شاخص‌های سبک زندگی، بر انسجام و پیوستگی آن تأکید می‌نماید. وی ابتدا به ارائه تعریف از سبک زندگی پرداخته و آورده است: «سبک‌های زندگی رفتارهای عادی روزمره هستند که در قالب عادات لباس پوشیدن، خوردن، محیط‌های موردپسند برای تعامل با دیگران، حتی فرزندآوری و نگرش به آن، خود را نشان می‌دهند؛ اما این رفتارهای عادی روزمره در پرتو ماهیت متغیر «تشخص» در معرض تغییر هستند. هر یک از تصمیمات ریزودرشتی که یک فرد روزانه اتخاذ می‌کند به چنین امور عادی کمک می‌کند. همه گزینه‌های اجتماعی عبارت از تصمیماتی نه تنها در مورد نحوه رفتار، بلکه راجع به هویت است. هرچه محیطی که فرد در آن زندگی می‌کند پسااستی‌تر باشد، به همان میزان دغدغه‌های سبک زندگی در مرکز تشخص فرد قرار می‌گیرند» (گیدنز، ۱۳۹۱: ۸۱). وی همچنین، عوامل کلیدی را در تحلیل سبک زندگی در جامعه پسااستی مطرح کرده و چنین آورده است: سبک زندگی شامل مجموعه‌ای از عادت‌ها و جهت‌گیری‌هاست و از این‌رو، یک وحدت خاص دارد که گزینه‌های آن کم‌وبیش دارای الگوی منسجمی هستند. انتخاب یا خلق سبک‌های زندگی متأثر از فشار گروه‌ها و مدل‌های رفتار مشهود و همچنین، شرایط اجتماعی اقتصادی است» (گیدنز، ۱۳۹۱: ۸۲).

نکته حائز اهمیت دیگر که توسط نظریه‌پردازان سبک زندگی بر آن تأکید شده، وجود تنوع در سبک‌های زندگی در جامعه به دلیل امکان «انتخاب» در سبک زندگی است. بر همین اساس است که گفته می‌شود مهم‌ترین ممیزه سبک زندگی که از ویژگی‌های دنیای

مدرن است، امکان «انتخاب» است. همچنین، با مدرن شدن زندگی بشری و ظهور سرمایه‌داری و تولد چرخه سرمایه‌داری «تولید - مصرف»، مصرف و مصرف‌زدگی یکی از مؤلفه‌های اصلی دنیای امروز و سبک زندگی مدرن محسوب می‌شود.

بر مبنای نظرات مطروحه، سبک زندگی بازنمایی هویت اجتماعی و کیستی فرد از طریق انتخاب‌های (مصرفی) زندگی روزمره در حوزه‌هایی چون گذران فراغت، الگوی تغذیه، عادات لباس پوشیدن، تعامل با دیگران و سایر تصمیمات قابل مشاهده و سنجش است که بر مبنای نگرش‌ها و باورهای فرد انجام می‌شود. باکاک نیز بر اهمیت دین در رفتار و سبک زندگی تأکید کرده و بر این باور است که «دین» مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده شکل، نوع و روند تغییرات در اجتماع است و نقش مهمی در گزینش سبک زندگی افراد دارد. برخی به ارائه تعریف این مفهوم پرداخته‌اند و به ویژگی‌های آن در ادبیات، منابع دینی و نظرات سیاستمداران اهتمام داشته‌اند (باستانی و همکاران، ۱۳۹۲). بدین ترتیب، «دین» و آموزه‌های آن نقش حائز اهمیتی در شکل و جهت دادن به سبک زندگی ایفا می‌نماید.

در اسلام با توجه به فلسفه زندگی که در این دین آسمانی بر آن اهتمام زیادی وجود دارد، تأکید بر عمل و رفتار صالح است. با توجه به آیه ۹۷ سوره نحل، «اگر فلسفه زندگی یافتن حیات عقلی است، پس حیات طیبه‌ای که قرآن کریم به مؤمنان و صالحان وعده می‌دهد نیز چیزی جز آن نخواهد بود». سبک زندگی معقول و متأثر از الگوی مطلوب اسلامی در نیکوکار بودن انسان و بروز کارهای نیکو از او تجلی می‌یابد» (خطیبی و ساجدی، ۱۳۹۲: ۱۶)؛ بنابراین، رفتار دینی و عمل صالح نشانه قابل سنجش سبک زندگی دین‌مدارانه است.

در جمع‌بندی نظریات بررسی شده می‌توان اظهار داشت که سبک زندگی در دنیای مدرن، الگوی انتخاب رفتار و کنش (اعم از مصرفی و غیرمصرفی) در سپهر اجتماعی است که مبنای آن، نگرش‌ها و ارزش‌های فرد است که بر اساس شاخص‌هایی، قابل مشاهده، سنجش و استنتاج است. این الگو هویت اجتماعی را بازنمایی می‌کند و دین، شناخت دینی و معنای زندگی نقش مهمی در گزینش سبک زندگی و انتخاب‌های افراد دارد.

روش‌شناسی

به منظور پاسخگویی به سؤالات تحقیق از روش فراتحلیل کیفی استفاده شده است. در این راستا، مقالاتی که در یک دهه اخیر (۱۳۹۹-۱۳۹۰) با موضوع سبک زندگی اسلامی (دینی) در این حوزه منتشر شده‌اند به صورت مرور نظام‌مند مورد بررسی قرار گرفت.

این مطالعه محدود به مقالات بوده و سایر منشورات علمی را مورد بررسی قرار نداده است. به این منظور، سایت‌های نورمگز، پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی و برخی دیگر از سایت‌های مرتبط با کلیدواژه‌های «سبک زندگی اسلامی»، «سبک زندگی دینی»، «دین‌داری و سبک زندگی» و «سبک زندگی و دین» بررسی شد که ۱۱۷ مقاله در حوزه سبک زندگی اسلامی، دین‌داری و سبک زندگی احصا گردید.^(۱)

در بررسی اولیه، پانزده مورد به دلیل تکراری بودن در بین پایگاه‌های اطلاعاتی حذف شد. در مرحله بعد، تعداد ۴۲ مطالعه با بررسی چکیده و یا عنوان و عدم همخوانی آن با سؤالات پژوهش از فرایند بررسی خارج شد. پالایش تعداد ۳۲ مقاله پس از مطالعه کل متن به دلیل عدم گزارش اطلاعات کافی و یا کیفیت پایین انجام شد و نهایتاً ۲۹ مقاله مورد تحلیل قرار گرفت که برحسب عنوان و سال انتشار در جدول ۱ آمده‌اند.

جدول شماره ۱. مطالعات واردشده در پژوهش

ردیف	عنوان	سال
۱	بررسی مصرف و پس‌انداز در سبک زندگی اسلامی	۱۳۹۸
۲	تأثیر سبک زندگی ایرانی اسلامی بر رفتار مصرف‌کننده	۱۳۹۹
۳	کاوشی در سبک زندگی اسلامی در حوزه رفتار مصرف‌کننده از دیدگاه نهج‌البلاغه	۱۳۹۵
۴	تبیین سبک زندگی اسلامی (رضوی): راهکارهایی در جهت تداوم آن در جامعه ایران	۱۳۹۶
۵	روش‌های اهل‌بیت در نهاده‌سازی سبک زندگی اسلامی	۱۳۹۴
۶	تبیین سیره امام علی (ع) جهت ارائه الگویی برای سبک زندگی اسلامی ایرانی	۱۳۹۸
۷	کمی‌سازی و سنجش سبک زندگی اسلامی	۱۳۹۰
۸	مدل اصلاح و راهکارهای گسترش سبک زندگی اسلامی	۱۳۹۴
۹	نسبت‌سنجی سبک زندگی اسلامی با دانش اخلاق و مفاهیم ارزشی	۱۳۹۷
۱۰	نظام موضوعات و مفاهیم نظریه سبک زندگی اسلامی بر مبنای سیره علوی با تأکید بر نهج‌البلاغه	۱۳۹۷
۱۱	سبک زندگی اسلامی در بعد تغذیه	۱۳۹۴
۱۲	جهان زیست ایرانی و تأثیر آن در نهادمندی سبک زندگی	۱۳۹۳
۱۳	خوانش دانش‌آموزان دختر از کدهای پوشش مدرسه در دبیرستان‌های دخترانه تهران	۱۳۹۲
۱۴	بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آزمون سبک زندگی در نوجوانان دبیرستانی	۱۳۹۶
۱۵	سبک زندگی اسلامی و رابطه آن با مصرف‌گرایی؛ مورد مطالعه: شهروندان اصفهانی	۱۳۹۵
۱۶	علی‌بن موسی‌الرضا و سبک زندگی اسلامی در روابط اجتماعی	۱۳۹۴
۱۷	سبک زندگی در آموزه‌های امام سجاد (ع) بر اساس روش‌های کاربردی انحراف‌زدا و فضیلت‌افزا	۱۳۹۷
۱۸	واکاوی مفهومی سبک زندگی اسلامی ایرانی از دیدگاه مقام معظم رهبری در اینه آیات و روایت	۱۳۹۴

۱۳۹۳	نهاد خانواده، سبک زندگی و گرایش به حجاب	۱۹
۱۳۹۵	شاخصه‌های سرگرمی اخلاقی در سبک زندگی اسلامی	۲۰
۱۳۹۲	مروری بر شاخص‌های سبک زندگی اسلامی	۲۱
۱۳۹۴	تحلیل جامعه‌شناسی مفهوم سبک زندگی در تمدن‌های غربی و اسلامی	۲۲
۱۳۹۴	زندگی و سیره حضرت زهرا به‌عنوان الگوی سبک زندگی دینی	۲۳
۱۳۹۲	سبک زندگی آموزشگران علوم انسانی در محیط‌های دانشگاهی ایران از ارمان‌های دینی تا واقعیت‌های سازمانی	۲۴
۱۳۹۳	سیره ائمه در مراسم و مواسم دینی و بررسی سبک زندگی امیرالمؤمنین، حضرت علی (ع) در ماه رمضان	۲۵
۱۳۹۴	جایگاه صلح‌رحم در سبک زندگی دینی	۲۶
۱۳۹۳	سبک زندگی و نسبت آن با هویت دینی	۲۷
۱۳۹۴	بررسی رابطه بین سبک زندگی و نگرش دینی با میزان گرایش به سمت مدگرایی دانشجویان	۲۸
۱۳۹۵	شاخص‌های مطلوب سبک زندگی کارگزاران نظام مردم‌سالار دینی ایران	۲۹

یافته‌ها

مقایسه تعداد مطالعات انجام‌شده در سال‌های مختلف نشان می‌دهد در نیمه نخست دهه ۹۰ شمسی، نسبت به نیمه پایانی آن، تقریباً بیشتر به موضوع پرداخته شده است؛ به طوری که بیش از نیمی از مطالعات مرتبط با سبک زندگی اسلامی (۵۸/۶ درصد) در نیمه نخست این دهه و ۴۱/۴ درصد از این مطالعات در نیمه دوم دهه ۹۰ به انجام رسیده و منتشر شده‌اند. بررسی روش‌های استفاده‌شده در این مطالعات نشان از آن دارد که روش اسنادی بیشترین روش استفاده‌شده با ۴۱/۴ درصد بوده که بیش از یک‌سوم از مطالعات از روش اسنادی بهره برده‌اند. دومین روش مورد استفاده، روش کمی بوده که نزدیک به یک‌سوم از مطالعات (۳۱ درصد) این روش را به‌کار گرفته‌اند. روش‌های کیفی با ۲۷/۶ درصد کمترین روش استفاده‌شده بوده است.

جدول شماره ۲. مطالعات انجام‌شده برحسب دوره زمانی و روش

درصد	فراوانی		
۵۸/۶	۱۷	۱۳۹۰-۱۳۹۴	دوره زمانی
۴۱/۴	۱۲	۱۳۹۵-۱۳۹۹	
۳۱	۹	پیمایش	روش
۴۱/۴	۱۲	اسنادی	
۲۷/۶	۸	کیفی	فرضیه
۲۴/۲	۷	دارای فرضیه	
۷۵/۸	۲۲	فاقد فرضیه	

بررسی نظریات استفاده‌شده در این مطالعات نشان می‌دهد از آنجاکه مطالعات بررسی‌شده از شاخه‌های مختلف علوم انسانی بودند، بسیاری از آن‌ها به‌جای استفاده از نظریات، از منابع دینی برای تحلیل بهره‌برده بودند. در مقابل، مقالاتی که فاقد نظریه مشخص بودند، ده مقاله (۳۴/۵ درصد) دارای چهارچوب مفهومی بوده و از بیش از یک نظریه برای تحلیل داده‌ها استفاده کرده‌اند. چهارچوب مفهومی این مقالات مجموعه‌ای از نظریات مرتبط با سبک زندگی گیدنز، بوردیو، زیمل را شامل می‌شده که برای نیل به هدف موصوف و تبیین مسئله به‌کار گرفته شده است. نظریات عادت‌واره و سبک زندگی بوردیو و نظریات ساخت‌یابی و هویت‌یابی گیدنز از بیشترین نظریات مورد استفاده در این مطالعات بوده‌اند. دو مطالعه نیز از نظریات مرتبط با رسانه و یک مطالعه نظریات مرتبط با شهر و سبک زندگی را استفاده کرده است.

جدول شماره ۳. نظریه‌های استفاده‌شده در پژوهش‌ها

ردیف	نظریات استفاده‌شده	فراوانی
۱	چهارچوب مفهومی و چندین نظریه (عادت‌واره، سرمایه فرهنگی، سبک زندگی، عاملیت و ساختار، جهان‌بازتابی، دین‌داری)	۱۰
۲	فاقد نظریه	۱۹

جدول ۴ شمای کلی از مطالعات براساس روابط، متغیرها، شاخص‌ها، متغیرهای بررسی‌شده و دستاوردهای مطالعات را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۴. شمای کلی مطالعات

ردیف	رابطه متغیرها	شاخص‌ها	متغیرهای بررسی‌شده	یافته‌ها/ دستاوردها
۱	رابطه مثبت بین سبک زندگی اسلامی و نگرش به مصرف و پس‌انداز	اعتقادات، نگرش (شناختی، عاطفی و اخلاقیات و رفتاری) به مصرف و احکام پس‌انداز	رابطه اعتقادات و اخلاق عملی و احکام اسلامی و نگرش اقتصادی (مصرف و پس‌انداز) مثبت و معنی‌دار، افراد با اجرای احکام اسلامی مانند پرداخت خمس و زکات به نگرش درستی از مصرف و پس‌انداز در اقتصاد خواهند رسید.	
۲	رابطه سبک زندگی اسلامی با رفتار مصرف	رفتار، هنجارهای مصرف	ارزشمندی تلاش برای معاش، ارتباطات فردی، مصرف و نیز بین ارتباطات هنجارهای مصرف (اسلامی/ فردی و رفتار مصرف رابطه	

	(اسلامی/ ایرانی) ایرانی، اعتقادات			
معنادار وجود دارد.				
ارتباط و همخوانی دستورالعمل‌های اسلامی با دوری از ابتلا به انواع امراض جسمی، روحی و اجتماعی	اهمیت تغذیه، ملاک اسلام در انتخاب غذا	رفتار	دستورالعمل‌های اسلامی تغذیه با علم پزشکی امروز همخوان است.	۳
تحول در سیاست‌های داخلی و قرار گرفتن در معرض جهانی شدن، دگرگونی شتابنده‌ای را در سبک زندگی طبقه متوسط ایرانی دامن زد و از سبک زندگی همسان فاصله گرفت. ساده‌زیستی و قناعت بعد از جنگ جای خود را به مصرف‌گرایی، فراغت‌جویی و لذت‌گرایی داد.	آموزه‌های تشویقی دین اسلام در زندگی روزمره، آموزه‌های تحذیری دین اسلام در زندگی روزمره	آموزه‌های دینی کنش	رابطه اسلام و زندگی روزمره ایرانی پیوند دو متغیر تاریخی و تفکیک‌ناپذیر است.	۴
اصلاح سبک زندگی باید با توجه به عوامل سبک‌سازی همچون باورها، ارزش‌ها، محیط، تربیت، گروه‌های مرجع و شرایط اقتصادی اجتماعی انجام شود.	اهمیت به تغییر تدریجی آموزش کاربردی و مصداقی اصلاح رفتار مسئولان، متولیان و صاحب‌نفوذان	رفتار اهل بیت (علیهم‌السلام)	---	۵
اعتباریابی پرسشنامه سبک زندگی اسلامی	عبادی، روشنفکری منفی، خویش‌ستن‌داری، تعهد، دنیاخواهی و غیره.	---	---	۶
بین سبک زندگی اسلامی (تفکر و علم، باورها، اخلاق) و مصرف‌گرایی خانواده‌ها رابطه معنادار وجود دارد. دین اسلام بر چگونگی مصرف و نوع سبک زندگی تجملی و اسراف‌گرا تأثیر دارد.	مصرف‌گرایی ده بعد سبک زندگی اسلامی (عبادی، باور، اخلاق، سلامت و غیره)	رفتار، باور	رابطه بین ابعاد سبک زندگی اسلامی و مصرف‌گرایی	۷
توجه به آراستگی ظاهر در	ارزش‌ها و هنجارهای	رفتار ائمه	-----	۸

روابط اجتماعی باور و اجرای آموزه‌های دینی رعایت اخلاق در روابط اجتماعی	فرهنگی عبادت، اخلاق، آموزه‌های دینی کنش، روابط اجتماعی آراستگی			
نشست و برخاست با نیکوکاران، دعوت‌کننده به سوی شایستگی است. آموزه‌ها برای اصلاح رذایل و پرورش فضایل، توجه به مسائل اخلاقی	رفتار و باورهای ائمه اجتماعی	رفتار و باورهای ائمه	----	۹
فرزندپروری، احترام و حمایت پدر، تعامل با مردم، رفتار عبادی، روشنگری، ظلم‌ستیزی	آموزه‌های دینی، سیره عملی، حفاظت از دین	الگوهای عملی و رفتاری و سیره حضرت زهرآ	----	۱۰
ارائه راهکار برای تقویت و نهادینه شدن سبک زندگی اسلامی با تأکید بر شاخص‌های مقام رهبری در جامعه	تعامل با دیگران، پوشش، حسن خلق، تقوی، صداقت	رفتار، باور	----	۱۱
ریشه تفاوت خوانش‌ها در دسترسی به فضاهای گفتگویی متفاوتی (غیر از مدرسه) است که دانش‌آموزان در آن‌ها زیست می‌کنند.	پذیرش / عدم پذیرش قوانین پوشش، جدال و تعارض نگرش و کنش در پذیرش و اطاعت از قوانین پوشش	رفتار (پوشش / آرایش)	رابطه بین سرمایه فرهنگی و مواجهه دانش‌آموزان با کدهای پوشش در مدرسه	۱۲
تغییر در گرایش‌های ارزشی، تغییر در الگوهای مصرف، فراغت، فردگرایی را سبب شده، ارزش‌ها و نگرش‌های همسان، لزوماً به سبک زندگی یکسان نمی‌انجامد.	نظام معنایی کنش‌ها (انواع وظایف)، فراغت	رفتار، الگوهای رفتاری، ارزش‌ها،	----	۱۳
مبنای سبک زندگی کارگزاران در نظام توحیدی، خداست. گسترش ارزش‌های اسلامی در جامعه برای تمدن‌سازی اسلامی با اصلاح سبک زندگی	رفتار اخلاق و گرایش‌های دینی، اعتقادات	اعتقادات و بینش سیاسی، کنش سیاسی، ارزش‌ها و اخلاق سیاسی	رابطه بین ابعاد سه‌گانه سبک زندگی کارگزاران (اعتقادات سیاسی، اخلاق،	۱۴

کارگزاران امکان می‌یابد.			رفتار سیاسی) و مؤلفه‌های ارتباطات چهارگانه	
سبک زندگی متأثر از موقعیت عمل فرد و زمان و مکان آن‌گونه که در ادراک شخص ساخته می‌شود، بستر عمل او را شکل می‌دهد. سه شکل مواجهه بین ارزش‌های دینی با واقعیت سازمانی قابل تصور است: انطباق کامل، انطباق نسبی، عدم انطباق	فرهنگ دانشگاهی آمیخته‌ای از وجه رفتاری ارزش‌ها اعتقادات	عمل آموزشگران دانشگاهی فرهنگ دانشگاهی	---	۱۵
سبک زندگی مدرن رابطه معنادار منفی با گرایش به حجاب دارد. سبک‌های زندگی که محتوای آن‌ها برگرفته از ارزش‌های مذهبی و سنتی ایرانی بوده توانسته‌اند در مقابل امواج ایده‌های نوین بدن و تصور و مدیریت آن، مقاومت کنند.	مدیریت بدن، هنجارهای مصرف، هویت مدرن، گرایش به حجاب (کنش، گرایش)	انواع سبک زندگی (مدرن/ سنتی، ترکیبی)	بررسی رابطه نوع سبک زندگی و گرایش به حجاب	۱۶
امام علی (ع) ابعاد گوناگون سبک زندگی اسلامی را تبیین نموده که بهره‌گیری از سیره تربیتی ایشان می‌تواند ظرفیت مناسبی را جهت دستیابی به حیات طیبه برای دیگر جوامع و فرهنگ‌ها فراهم آورد.	ساحت‌های شش‌گانه تربیتی شامل (اعتقادی-اخلاقی، اجتماعی-سیاسی، زیستی، اقتصادی و حرفه‌ای، زیباشناختی و هنری، علمی-فناوری)	ساحت‌های تربیتی اعتقادی، اخلاقی، عبادی از منظر امام علی (ع)	----	۱۷
رمضان در سبک زندگی علی (ع) زمانی برای تمرین و بازخوانی مسئولیت‌های فردی و اجتماعی و پرهیز از افراط و تفریط و محدود شدن	سیره شخصی، اجتماعی، سیاسی	سیره حضرت علی (ع) در ماه رمضان	---	۱۸

حیات اجتماعی به واسطه آیین‌های مذهبی است.				
سرگرمی مطلوب در سبک زندگی اسلامی در راستای یگانه‌پرستی، قرب الهی، توجه به عالم غیب بوده و بیهوده و عبث نیست، در این سرگرمی کرامت انسانی حفظ شده و مستلزم گناه نیست.	توحیدگرایی، قرب الهی، توجه به عالم غیب، دوری از سرگرمی بیهوده، حفظ کرامت انسانی، سرگرم نشدن به گناه، اعتدال در سرگرمی، عقلایی بودن	شاخص‌های سرگرمی در سبک زندگی اسلامی	---	۱۹
مؤلفه کلیدی و برجسته سبک زندگی اسلامی در حوزه ارتباطات انسانی است که آثار و نتایج دنیوی / اخروی، مادی / غیرمادی، فردی / اجتماعی بر آن مترتب است و زمینه همبستگی اجتماعی و افزایش اعتماد را فراهم می‌کند.	جایگاه صلهرحم در سبک زندگی مدرن	شاخص تعامل اجتماعی صلهرحم	---	۲۰
طراحی ابزار سنجش	مؤلفه‌های اجتماعی، عبادی، باورها، اخلاق، مالی، خانواده، سلامت، علم به وظیفه‌شناسی، زمان‌شناسی	طراحی ابزار سنجش	---	۲۱
----	مدل اجرایی راهکارها، مدل فرایندی راهکارها	راهکارهای اصلاح و گسترش سبک زندگی اسلامی	---	۲۲
تهیه فهرست منسجم از نماگرهای حیات عقلی (فردی و جمعی) و انسجام مباحث مربوط به سبک زندگی اسلامی	نیکوکاری / رفتارهای نیکو حسن فعل سلوک عزتمندانه و متواضعانه	حیات عقلی فردی و جمعی	---	۲۳
----	تفاوت هستی‌شناسی سبک زندگی اسلامی و غربی الگوی تفریح و فراغت الگوی مصرف (عقل معاش) الگوهای رفتاری	مؤلفه‌های هستی‌شناسی سبک زندگی اسلامی از دیدگاه رهبری و تمایز با		۲۴

	(اجتماعی-فردی)	سبک زندگی غربی		
---		اخلاق ارزش‌ها	---	۲۵
تفاوت سبک زندگی زنان شاغل و غیرشاغل / مذهبی / غیرمذهبی بودن در رویه‌های سنتی نقش اساسی در گزینه‌های سنتی زندگی روزمره دارد.	خرید / مصرف پایبندی دینی فراغت تعاملات اجتماعی	مذهبی / غیرمذهبی	---	۲۶
ارتباط چهارگانه در بستر فراگیر خدامحوری مدل و الگوی جامع و مانع به‌دست می‌دهد که همه ابعاد وجودی، رفتارها، نیازها و خواست‌های بشر امروزی را پوشش می‌دهد.	توحید، میانه‌روی، عدم اسراف، اخلاق، حلال‌خوری، ساده‌پوشی، خوش‌رفتاری، صلہ‌رحم، حجاب و حیا	سبک زندگی در سیره علوی	---	۲۷
---	سبک زندگی مدگرایی	نگرش دینی	رابطه بین نگرش دینی و مدگرایی و سبک زندگی	۲۸
---	مصرف عاقلانه، ضایع نکردن نعمت‌ها، مصرف از حلال، مصرف اندازه، مصرف با اولویت‌بندی	عوامل فردی، محیطی و اجتماعی مصرف	---	۲۹

مطالعات انجام‌شده را می‌توان براساس موضوع به چهار گروه دسته‌بندی نمود.^(۲) نخست پژوهش‌هایی هستند که به تعریف سبک زندگی اسلامی اهتمام ورزیده‌اند. این دسته بررسی‌هایی را شامل می‌شوند که زیرموضوعاتی چون «چیستی سبک زندگی اسلامی»، «نقش دین در زندگی و تأثیر آن در شکل‌دهی معنای زندگی»، «اهمیت آموزه‌های اسلامی در زندگی»، «توجه به معیارهای اخلاقی با تأکید بر دستورات دینی» را تبیین نموده‌اند. به‌طورکلی، ده مطالعه در این گروه قرار گرفته‌اند. گروه دوم شامل بررسی‌هایی هستند که معیارها و شاخص‌هایی برای سبک زندگی اسلامی با بهره‌گیری از منابع مختلف نظیر آیات و روایات یا سیره ائمه و یا سایر منابع دینی به‌ویژه نهج‌البلاغه معرفی نموده‌اند. در این گروه، با توجه به اهداف این پژوهش‌ها،

شاخص‌های سبک زندگی اسلامی را در دو سطح «نگرش» و «کنش» دسته‌بندی نمودند.^(۳) اکثر مطالعات در این موضوع به بررسی سبک زندگی اسلامی در سطح کنش (نه مورد) را بررسی نموده و تنها دو مورد به بررسی باورها و اعتقادات (در سطح نگرش) پرداخته‌اند. بررسی اقتصاد و مصرف، خوراک و تغذیه، حجاب، پوشش و مدیریت بدن، تعامل با دیگران از موضوعاتی است که به‌عنوان معیارها و شاخص‌های سبک زندگی اسلامی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. به‌طور کلی، یازده مطالعه را می‌توان در این گروه قرار داد. کمترین تعداد از بررسی‌ها در دسته سوم، به سنجش سبک زندگی اسلامی کوشیده‌اند. این مطالعات یا به معرفی ابزار پرداخته یا ابزار معرفی شده را مورد آزمون قرار داده‌اند (سه مطالعه). چهارمین گروه مطالعاتی هستند که با عنوان سبک زندگی اسلامی و سبک زندگی غربی دسته‌بندی شده‌اند (چهار مورد). در این دسته از مطالعات، یا رابطه بین دو شیوه غربی و اسلامی زندگی بررسی شده و یا تعارض بین آن‌ها مورد مذاقه قرار گرفته است.

جدول شماره ۵. مطالعات بررسی شده براساس موضوع

ردیف	موضوع اصلی	زیرموضوع	تعداد	مجموع ^(۴)
۱	تعریف و تبیین سبک زندگی اسلامی	بیان چیستی و یا نقش دین، معنای زندگی (شریفی، ۱۳۹۴؛ قریشی گرین و همکاران، ۱۳۹۴؛ حسین پور و همکاران، ۱۳۹۶؛ قهرمانی نژاد شایق، ۱۳۹۴؛ برزگر و امانلو، ۱۳۹۵)	۵	۱۲
		اهمیت آموزه‌های اسلامی (قزلسفلی و فرخی، ۱۳۹۳؛ شریفی، ۱۳۹۴)	۲	
		توجه به معیارهای اخلاقی (شریفی، ۱۳۹۴؛ قلی‌زاده و سبکتکین ریزی، ۱۳۹۵؛ قریشی گرین و همکاران، ۱۳۹۴؛ ایزدی، ۱۳۹۷)	۵	
۲	معیارهای سبک زندگی اسلامی	اقتصاد و مصرف (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹؛ ترکاشوند و همکاران، ۱۳۹۸)	۲	۱۲
		خوراک و تغذیه (محمودی و همکاران، ۱۳۹۴؛ خاشعی و همکاران، ۱۳۹۵)	۲	
		گذران اوقات فراغت (میرخندان و میرخندان، ۱۳۹۵)	۲	
		حجاب، پوشش و مدیریت بدن (موسوی و همکاران، ۱۳۹۹؛ فاضلی و مزین، ۱۳۹۲)	۲	
		تعامل با دیگران (قریشی گرین و همکاران، ۱۳۹۴؛ ایزدی، ۱۳۹۷)	۲	

	۲	اعتقادات و باورها (خاشمی و همکاران، ۱۳۹۵؛ قریشی گرین و همکاران، ۱۳۹۴)		
۳	۱	کمی سازی و طراحی ابزار (کاویانی، ۱۳۹۰)	سنجش سبک زندگی اسلامی	۳
	۲	سنجش ابزار (مهدی زاده و همکاران، ۱۳۹۶؛ کاویانی، ۱۳۹۰)		
۲۹	۳	رابطه آموزه های دینی در نوع نگرش و رفتار مدیریت و کاهش مصرف (قلی زاده و سبکتکین ریزی، ۱۳۹۵؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۹؛ ترکاشوند و همکاران، ۱۳۹۸)	بررسی روابط بین متغیرها	۴
	۱	رابطه آموزه های دینی تغذیه با علوم پزشکی امروز (محمودی و همکاران، ۱۳۹۴)		
	۳	رابطه نوع سبک زندگی و سرمایه فرهنگی و مواجهه با حجاب و پوشش (فاضلی و مزین، ۱۳۹۲؛ احمدی و همکاران، ۱۳۹۳؛ صالحی و رومانی، ۱۳۹۴)		
	۱	رابطه ابعاد سه گانه سبک زندگی کارگزاران و ارتباطات چهارگانه (برزگر و امانلو، ۱۳۹۵)		
	۱	رابطه سبک زندگی اسلامی و زندگی روزمره ایرانی (فزلسانی و فرخی، ۱۳۹۳)		
	۲۰	فاقد بررسی روابط بین متغیرها		
۴	۴	مبانی تعارض با سبک زندگی غربی (برزگر و امانلو، ۱۳۹۵؛ صالحی و رومانی، ۱۳۹۴؛ موسوی و همکاران، ۱۳۹۹؛ ترکاشوند و همکاران، ۱۳۹۸)	سبک زندگی اسلامی / سبک زندگی غربی	۵

معیارها و حوزه های سبک زندگی اسلامی

پیش از پرداختن به معیارها و حوزه های سبک زندگی اسلامی، لازم است نگاهی به معیارهای سبک زندگی به طور عام شود. در پژوهش های سبک زندگی به طور عام، در ایران (و نیز بسیاری از مطالعات بین المللی در این حوزه) بیشترین و مهم ترین معیارهایی که استفاده شده است عبارتند از:

- الگوی عام مصرف (خوراک، تغذیه، مصرف رسانه ای، مصرف اقتصادی و غیره)؛
- الگوی خرید؛
- الگوی سبک پوشش و مدیریت بدن؛
- الگوی گذران اوقات فراغت و مصرف فرهنگی؛
- الگوی تعاملات اجتماعی.

برخی از مطالعات نیز به حوزه های کمتر مرتبط (رفتار زیست محیطی، کیفیت

مشارکت‌های مدنی و اجتماعی، دارایی‌های فرهنگی و غیره) با عنوان سبک زندگی پرداخته‌اند. در مطالعات بررسی شده در مورد سبک زندگی اسلامی نیز برخی از معیارهای مشابه با سبک زندگی به‌طور عام مشاهده می‌شود. براساس مطالعات انجام شده می‌توان معیارهای اصلی سبک زندگی اسلامی را به دو گروه کلان شامل بررسی و مطالعه در سطح نگرش (اعتقادات) و بررسی و مطالعه در سطح کنش (رفتارها) تقسیم نمود که هر یک دارای زیرحوزه‌هایی هستند. اعتقادات شامل باورها و ارزش‌ها است. رفتارها در پنج حوزه الگوی تغذیه، شیوه گذران فراغت، مدیریت بدن و پوشش، تعامل و ارتباط با دیگران و اخلاق مطالعه شده‌اند در جدول زیر معیارهای سبک زندگی بررسی شده در پژوهش‌های مختلف ارائه شده‌اند.

جدول شماره ۶. معیارهای سبک زندگی اسلامی براساس پژوهش‌ها

معیارها	زیر حوزه‌ها	تعداد ^(۵)	متغیرهای بررسی شده
اعتقادات	باورها و ارزش‌ها	۱۵	ارتباط مستمر با خدا
			سبک زندگی دینی محدود به آگاهی نبوده و باید در رفتار ظهور یابد.
			رعایت معنا و فلسفه اسلامی در زندگی
			سلوک متعبدانه و صادقانه
رفتارهای فردی و جمعی	الگوی تغذیه	۶	خوراک نیکو
			رعایت موازین شرعی غذاها
			سلامت غذا و تغذیه سالم
			سلامت روحی و جسمی با تغذیه سالم
	گذران فراغت	۱۱	دوری از ابتلا به بیماری و امراض
			تأکید بر کرامت انسانی در سرگرمی
			فراغت عبث و بیهوده نباشد.
	مدیریت بدن و پوشش	۱۲	سرگرمی برای نیل به کمال
			سرگرمی در راستای پرستش خدا
			موازین شرعی پوشاک
اهتمام به آراستگی و نظافت			
ارتباط و تعامل	۱۵	استفاده از رنگ‌های روشن	
		آراستگی ظاهری	
		همگرایی و تعامل با مردم	
			تفاهم بین نسلی (آرامش برای پدر و مادر)

شیوه تعامل و تربیت فرزندان			
رعایت اعتدال در تعاملات			
صله رحم			
ارتباط با خویشاوندان سببی و نسبی؛ اعم از مؤمن و غیرمؤمن			
تأکید بر رفتار اسلامی			
عدالت در تعاملات	۱۱	اخلاق	
گفتار نیکو			
تأکید بر نتایج اخلاقی تکالیف دینی			
مهرورزی، خیرخواهی و اعتدال			
رعایت احترام و اخلاق با زیردستان			
سلوک متواضعانه			
احترام به سایر اندیشه‌ها			

سبک زندگی اسلامی و سبک زندگی غربی

غرب با توان تولیدی بسیار بالای خود در زمینه‌های فرهنگی و علمی و با بهره‌گیری از علم ارتباطات، محصولات فرهنگی خود را به جهان عرضه کرده و مردم سایر نقاط جهان مصرف‌کننده آن می‌شوند. این فرایند در نهایت به ازدست رفتن هویت و فرهنگ ملی کشورها خواهد انجامید (التیامی‌نیا و رشیدی‌زاده، ۱۳۹۸: ۷۶). تعدادی از مطالعات به بررسی رابطه بین سبک زندگی اسلامی و سبک زندگی غربی پرداخته و موضوع را از زوایای مختلف مورد مذاقه قرار داده‌اند. مهم‌ترین نکته این مطالعات تعارض دو سبک زندگی اسلامی و غربی در حوزه نگرش و کنش است. درحالی‌که در سطح نگرش سبک زندگی اسلامی بر پایه نگرش دینی، التزام به دین و دستورات دینی و رعایت قوانین شرعیت و به‌ویژه رعایت اخلاق و حقوق دیگران تأکید می‌ورزد، در سبک زندگی غربی (مدرن) بر مبنای نگرش‌های مدرن، بر نوگرایی و مصرف برای خشنودی و رضایت فردی تأکید شده است. در سطح کنش نیز تفاوت چشمگیر بوده است؛ تاجایی‌که در این سطح می‌توان از تعارض بین دو سبک زندگی یاد کرد. به‌طوری‌که در سبک زندگی اسلامی، بر ساده‌زیستی و پرهیز از تجملات، صرفه‌جویی و مدیریت مصرف، الگوی مصرف براساس تعالیم اسلامی و تأکید بر فراغت هدفمند و سلامت‌محور و اخلاص در عمل و فروتنی ترویج و تأکید می‌شود. در مقابل، در سبک زندگی غربی، رفتار مصرفی و مصرف‌گرایی بازنمایانه، نمایش مصرف و مصرف‌گرایی بازنمایانه، تأکید بر لذت و مصرف در فراغت و

مصرف تنها براساس «تقاضا و لذت» موضوعاتی است که مورد توجه قرار می‌گیرد. بدین ترتیب، می‌توان تعارض دو شیوه زندگی اسلامی و غربی را براساس مطالعات بررسی شده احصا نمود.

جدول شماره ۷. نسبت سبک زندگی اسلامی و سبک زندگی غربی

متغیرهای بررسی شده	نوع سبک زندگی	سطوح هستی‌شناسی سبک زندگی
نگرش دینی	سبک زندگی اسلامی	شیوه نگرش
التزام به دین و دستورات دینی		
رعایت قوانین دینی		
رعایت اخلاق و حقوق دیگران		
نگرش مدرن	سبک زندگی غربی	مبنای کنش و رفتار
تأکید بر جهان مدرن و نوگرایی		
مصرف برای خشنودی و رضایت فردی		
الگوی مصرف براساس تعالیم اسلامی		
صرفه‌جویی و مدیریت مصرف	سبک زندگی اسلامی	مبنای کنش و رفتار
تأکید بر فراغت هدفمند و سلامت‌محور		
پرهیز از تجملات و ساده‌زیستی		
اخلاص در عمل و فروتنی		
الگو و رفتار مصرفی براساس جامعه مدرن	سبک زندگی غربی	مبنای کنش و رفتار
مصرف‌گرایی و مصرف بازنمایانه		
تأکید بر لذت و مصرف در فراغت		
نمایش و بازنمایی برای کسب منزلت		
مصرف بدون نیاز و براساس تقاضا و لذت		

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

نظریه‌پردازان سبک زندگی را بازنمایی هویت اجتماعی و کیستی فرد از طریق انتخاب‌های (مصرفی) زندگی روزمره می‌دانند که قابل مشاهده، مرتبط با هویت و دارای یک وحدت خاص است. به عبارت دیگر، سبک زندگی در دنیای مدرن، الگوی انتخاب رفتار و کنش (اعم از مصرفی و غیرمصرفی) در سپهر اجتماعی بوده که مبنای آن، نگرش‌ها و ارزش‌های فرد است. این شاخص‌ها قابل مشاهده، سنجش و استنتاج بوده و الگوی هویت اجتماعی را بازنمایی می‌کند. از سوی دیگر، به دلیل تنوع نگرش‌ها، ارزش‌ها و انتخاب‌ها، انواع سبک‌های زندگی در جامعه وجود دارد. از آنجاکه دین، شناخت دینی و معنای زندگی قادر است نقش مهمی در گزینش سبک زندگی و

انتخاب‌های افراد ایفا نماید، الگوی سبک زندگی اسلامی به‌عنوان یکی از انواع سبک‌های زندگی مطرح بوده و بیش از یک دهه تلاش‌های علمی به‌منظور شناخت چستی سبک زندگی اسلامی و ارائه شاخص‌های آن انجام شده است. پژوهشگران از منظرها و اهداف مختلف به سبک زندگی اسلامی نگریسته‌اند.

یافته‌های مطالعه حاضر نشان می‌دهد که سبک زندگی اسلامی نیز مانند سایر سبک‌های زندگی در دو سطح «نگرش» و «کنش» قابل مشاهده، شناسایی و سنجش است. بررسی مطالعات منتخب حکایت از آن دارد که اغلب آن‌ها با بهره‌گیری از الگوی رفتاری ائمه یا توصیه‌های آنان، دستورات و احکام دینی (شانزده مطالعه) به تبیین سبک زندگی اسلامی اهتمام داشته‌اند. یکی از ضعف‌های اکثر این مطالعات محدود بودن به توصیف سبک زندگی اسلامی و یا محدود بودن به یک حوزه رفتاری (یا نگرشی) در این زمینه است. از دیگر مشکلات این بررسی‌ها، محدود بودن اغلب آن‌ها به توصیف شاخص‌ها و به تصویر کشیدن استلزامات و ویژگی‌ها و بازماندن از ارائه راهکارهای عملی برای تقویت سبک زندگی اسلامی در جامعه مدرن است. گرچه تعداد معدودی از این بررسی‌ها به رابطه بین سبک زندگی مدرن و سبک زندگی اسلامی پرداخته و عوامل تأثیرگذار بر آن را تبیین کرده‌اند. از مهم‌ترین نقاط قوت این مطالعات تأکید اغلب آنان بر «شاخص اخلاق» و «رفتار»‌های قابل سنجش در زندگی روزمره براساس دستورات دینی در سبک زندگی اسلامی است.

سبک زندگی اسلامی، به‌عنوان یکی از انواع سبک زندگی، دارای نقاط اشتراک و افتراق با سایر اشکال و الگوهای سبک زندگی است. اشتراک سبک زندگی اسلامی با سایر سبک‌های زندگی قابلیت بررسی در سطح «نگرش» و «کنش» دارد؛ به‌عبارت دیگر، این شیوه از زندگی در سطح نگرش، بر مبنا و پایه اعتقادات اسلامی استوار است و در سطح کنش، براساس دستورالعمل‌های اسلامی، در حوزه‌های مختلف رفتار (فراغتی، پوشاک، الگوی تغذیه، تعامل با دیگران و اخلاق) بنا می‌شود. بدین ترتیب، سبک زندگی اسلامی مانند سایر سبک‌های زندگی در دو سطح قابل بررسی است. تفاوت‌هایی که سبک زندگی اسلامی با سبک زندگی به‌طور عام دارد را می‌توان در فلسفه زندگی که در این دین آسمانی بر آن اهتمام زیادی وجود دارد جست‌وجو کرد. سبک زندگی اسلامی بر عمل و رفتار صالح تأکید داشته و این کنش صالح بر مبنای باورها و اعتقادات دینی ظهور و بروز می‌یابد؛ بنابراین، در سبک زندگی اسلامی رفتارها که ظهور و بروز باورها و ارزش‌ها هستند، نماینده و نشانه سبک زندگی اسلامی بوده و می‌توانند مورد سنجش قرار می‌گیرند. هرچه انتخاب‌های افراد به سمت و سوی مدرنیته پیش رود و مبانی اعتقادی در آن

کاسته شود، الگوی سبک زندگی اسلامی کم‌رنگ‌تر می‌شود. پس می‌توان در بررسی سبک زندگی اسلامی نیز مانند سبک زندگی مدرن، با تأکید بر دو سطح نگرش و کنش از یک طیف سبک زندگی اسلامی سخن به‌میان آورد که در یکسر آن باورها و کنش‌های حداکثری براساس آموزه‌های دینی قرار دارد و در سر دیگر آن، حداقل باورها و کنش‌های اسلامی وجود دارد.

مجموع مطالعات حاضر ساختار سبک زندگی اسلامی و شاخص‌های مرتبط را ترسیم می‌کنند. از شاخص‌های سبک زندگی اسلامی مدیریت مصرف، ساده‌زیستی و پرهیز از تجمل‌گرایی بوده که در تعارض با شاخص‌های سبک زندگی در جامعه غربی است. از دیگر شاخص‌های مهم برای سبک زندگی اسلامی، «اخلاق» است. به‌عبارت دیگر، «اخلاق» را باید محوری‌ترین عامل در سبک زندگی اسلامی دانست و مابقی شاخص‌ها را در زیرمجموعه آن یا به‌عنوان شاخص‌های درجه‌دو به‌حساب آورد؛ زیرا دین مبین اسلام به اخلاق و توجه به آن تأکید دارد، تاجایی که حضرت رسول اکرم (ص) هدف اصلی بعث خویش را مکارم اخلاق و تکمیل فضایل اخلاقی عنوان نموده‌اند؛ در واقع، ایجاد جامعه اخلاقی و جامعه‌ای مزین به اخلاق و خلیات حسنه «هدف اصلی» ظهور دین مبین اسلام بوده است. به همین دلیل، در قرآن کریم به اهمیت اخلاق به‌عنوان یک اصل رفتاری و سبک زندگی در دین اسلام تأکید شده است. احادیث قابل توجهی مبنی بر رفتار اخلاقی به‌عنوان مظهر، الگو و سبک زندگی در اسلام توسط ائمه مطرح شده است.

به منظور تقویت سبک زندگی اسلامی در جامعه، پیشنهاد می‌شود:

- بر مبنای اخلاقی دین مبین اسلام تأکید شده و رفتارهای اخلاقی مورد تکریم واقع شوند؛
- رفتارهای اخلاقی در گروه‌های مرجع جامعه افزایش یابد.

یادداشت‌ها

- ۱- شایان ذکر است با توجه به گستردگی و حجم زیاد مطالعات و پژوهش‌هایی که به بررسی رابطه سبک زندگی اسلامی (دینی) با سایر متغیرها پرداخته است، چنین مطالعاتی شامل بررسی نگردیده است.
- ۲- گاهی در یک مطالعه، چندین زیرموضوع بررسی شده است، ولی در اینجا زیرموضوعی که بیشتر بر آن تأکید شده ملاک قرار گرفته است. در جداول بعدی همه زیرموضوعات به تفصیل مورد مذاقه قرار می‌گیرند.

- ۳- در مطالعاتی که رابطه بین سبک زندگی اسلامی را با دیگر متغیرها سنجیده‌اند نیز شاخص‌هایی برای سبک زندگی اسلامی اعلام شده که در قسمت مربوطه گزارش شده است.
- ۴- از آنجاکه برخی از مطالعات به چند زیرموضوع پرداخته‌اند، مجموع از تعداد کل مطالعات بررسی شده بیشتر است.
- ۵- در برخی از مطالعات تنها یک معیار یا زیرحوزه بررسی شده ولی اکثراً چندین معیار و زیرحوزه را مورد مذاقه قرار داده‌اند؛ به همین دلیل، تعداد معیارها از تعداد کل مطالعات بیشتر است.

منابع

- احمدی، عزت‌اله؛ عدلی‌پور، صمد؛ میرمحمد تبار دیوکلاپی، سید احمد (۱۳۹۳). «نهاد خانواده، سبک زندگی و گرایش به حجاب»، *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*. دوره اول. ش ۳. تابستان: ۱۷۵-۱۵۱.
- التیامی‌نیا، رضا؛ رشیدی‌زاده، بهنام (۱۳۹۸). «هویت‌طلبی جدید ایرانی‌ها در بستر جهانی‌شدن؛ مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه یاسوج»، *مطالعات ملی*. ۷۹. سال بیستم. ش ۳. پاییز: ۹۲-۷۵.
- ایزدی، مهدی (۱۳۹۷). «سبک زندگی در آموزه‌های امام سجاد براساس روش‌های کاربردی انحراف‌زدا و فضیلت‌افزا»، *دین و ارتباطات*. سال بیست و پنجم. ش ۲. پیاپی ۵۴. پاییز و زمستان: ۳۱-۱.
- باستانی، سوسن؛ گودرزی، محسن؛ عرب، نصیبه (۱۳۹۲). «الگوی تفسیر قواعد فرهنگی ارزیابی هنجارهای رسمی و غیررسمی پوشش جوانان»، *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*. دوره ۱۲. ش ۲۲. زمستان.
- برزگر، ابراهیم؛ امانلو، حسین (۱۳۹۵). «شاخص‌های مطلوب سبک زندگی کارگزاران نظام مردم‌سالار دینی ایران»، *پژوهش‌های راهبردی سیاست*. سال چهارم. ش ۱۶. بهار: ۳۸-۹.
- بنائیان سفید، محمد؛ یارمحمدیان، محمدحسین؛ کشتی‌آرای، نرگس؛ آقاپور، سید مهدی (۱۳۹۴). «واکاوی مفهومی سبک زندگی اسلامی - ایرانی از دیدگاه مقام معظم رهبری در آینه آیات و روایات»، *مدیریت فرهنگی*. سال نهم. ش ۳۰. زمستان: ۹۰-۵۹.
- ترکاشوند، احسان؛ پیری، محمد؛ هراتیان، علی (۱۳۹۸). *بررسی مصرف و پس‌انداز در سبک زندگی اسلامی، مطالعات الگوی پیشرفت اسلامی ایرانی*، سال هفتم، شماره ۱۴.
- حسین‌پور، رضا؛ بلالی اسکویی، آریتا؛ کی‌نژاد، محمد علی (۱۳۹۶). «تبیین سبک زندگی اسلامی (رضوی) راهکارهایی در جهت تداوم آن در جامعه ایران»، *فرهنگ رضوی*. سال پنجم. ش ۱۹. پاییز.
- حمیدی، نفیسه؛ فرجی، مهدی (۱۳۸۷). «سبک زندگی و پوشش زنان در تهران»، *تحقیقات فرهنگی* ۱ (۱): ۹۲-۶۵.
- خاشعی، وحید؛ نظرپور کاشانی، حامد؛ شریعت‌زاده، سید محمدعلی (۱۳۹۵). «کاوشی در سبک زندگی اسلامی در حوزه رفتار مصرف‌کننده از دیدگاه نهج‌البلاغه»، *فصلنامه مدیریت اسلامی*، سال بیست و چهارم. شماره ۱: ۴۹-۱۱.
- خانی، حسین (۱۳۹۴). «تحلیل جامعه‌شناختی مفهوم سبک زندگی در تمدن‌های غربی و اسلامی»، *سیاست*. دوره ۴۵. ش ۱. بهار: ۱۶۰-۱۴۵.
- خطیبی، حسین؛ ساجدی، ابوالفضل (۱۳۹۲). «مروری بر شاخص‌های سبک زندگی اسلامی»، *معرفت*. سال

- بیست و دوم. ش ۱۸۵: ۱۳-۲۵.
- خورشیدی زگلوچه، رضا؛ حبیب‌پور گنابی، کرم؛ کرم‌پور، روزا (۱۳۹۷). «بررسی عامل‌های سبک زندگی در خانواده‌های روستایی، با مطالعه‌ای در بین خانواده‌های روستایی شهرستان بستان‌آباد استان آذربایجان شرقی»، *مطالعات جامعه‌شناسی*. سال دهم. ش ۳۸. بهار: ۱۱۹-۱۳۷.
- ذاکر صالحی، غلامرضا؛ قانعی راد، سید محمدمین (۱۳۹۴). «مرور نظام‌مند و فراتحلیل پژوهش‌های ایرانی در قلمرو مطالعات اجتماعی علم و فناوری»، *مطالعات اجتماعی ایران*. دوره نهم. ش ۲. تابستان: ۲۹-۶۳.
- شرف‌الدین، سید حسین (۱۳۹۴). «جایگاه صله‌رحم در سبک زندگی دینی»، *پژوهشنامه اخلاق*. سال هشتم. ش ۲۷. بهار: ۷-۳۰.
- شریفی، احمد حسین (۱۳۹۴). «روش‌های اهل بیت (ع) در نهادینه‌سازی سبک زندگی اسلامی»، *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*. سال نهم. شماره ۱۶: ۳-۲۶.
- صالحی، اکبر؛ رومانی، سعید (۱۳۹۴). «بررسی رابطه بین سبک زندگی و نگرش دینی با میزان گرایش به سمت مدگرایی دانشجویان»، *اخلاق*. سال چهارم. ش ۱۸. تابستان: ۱۷۱-۱۵۳.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۲). «مصرف و سبک زندگی». تهران: صبح صادق.
- فاضلی، نعمت‌اله؛ مزین، فرشته (۱۳۹۲). «خوانش دانش‌آموزان دختر از کدهای پوشش مدرسه دبیرستان‌های دخترانه تهران»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*. دوره ۱۴. شماره ۲.
- فعالی، محمدتقی (۱۳۹۷). «سبک زندگی و سیره؛ تمایزات و اشتراک‌ها»، *پژوهشنامه سبک زندگی*. ۴ (۱): ۸۹-۱۰۴.
- قریشی‌گرین، سید حسن؛ فاضل قانع، حمید؛ فروهی، آرمان (۱۳۹۴). «علی‌ابن موسی‌الرضا و سبک زندگی اسلامی در روابط اجتماعی»، *فرهنگ رضوی*. سال سوم. ش ۹. بهار: ۵۹-۸۶.
- قزلسفلی، محمدتقی؛ فرخی، سمیه (۱۳۹۳). «جهان زیست ایرانی و تأثیر آن در نهادمندی سبک زندگی»، *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*. دوره ۱. ش ۲. بهار: ۶۱-۸۴.
- قلی‌زاده، آذر؛ سبکتکین ریزی، اعظم (۱۳۹۵). «سبک زندگی اسلامی و رابطه آن با مصرف‌گرایی؛ مورد مطالعه: شهروندان اصفهانی»، *زنان و خانواده*. سال یازدهم. ش ۳۵. تابستان: ۸۱-۱۰۰.
- قهرمانی‌نژاد شایق، بهاء‌الدین (۱۳۹۴). «زندگی و سیره حضرت زهرا به‌عنوان الگوی سبک زندگی دینی»، *راهبرد اجتماعی فرهنگی*. سال چهارم. ش ۱۵. تابستان: ۲۴۱-۲۱۹.
- کارگر، سعید؛ ایمان، محمدتقی؛ عباسی شوازی، محمدتقی (۱۳۹۷). «رابطه سبک زندگی فراغتی و دینی با شادمانی اجتماعی؛ مطالعه موردی: دانش‌آموزان دبیرستانی جهرم»، *راهبرد فرهنگ*. ش ۴۴. زمستان: ۱۷۱-۲۱۱.
- کاویانی، محمد (۱۳۹۰). «کمّی‌سازی و سنجش سبک زندگی اسلامی»، *روان‌شناسی و دین*. سال چهارم. شماره ۲.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۱). *تجدد و تشخیص در عصر جدید*. ترجمه ناصر موفقیان. چاپ هفتم، تهران: نشر نی.
- محمودی، سید اسدالله؛ سراجی، محمود؛ جعفری‌پور، حسن؛ توان، بهمن؛ شمسی، محسن (۱۳۹۴). «سبک زندگی اسلامی در بعد تغذیه»، *نشریه اسلام و سلامت*. ش ۲. تابستان: ۶۱-۷۲.
- مهدی‌زاده، حمید؛ بوالهروی، جعفر؛ کاویانی‌آرانی، محمد (۱۳۹۶). «بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی آزمون سبک زندگی اسلامی در نوجوانان دبیرستانی»، *دوفصلنامه مطالعات اسلام و روان‌شناسی*. سال یازدهم. ش ۲۱. پاییز و زمستان: ۷-۳۴.
- موسوی، نجم‌الین؛ غفوریان شاگردی، امیر؛ محمدیانی، زهرا (۱۳۹۹). «تأثیر سبک زندگی ایرانی اسلامی بر رفتار مصرف‌کننده»، *نشریه کاوش‌های مدیریت بازرگانی*. دوره ۱۲. شماره ۲۳.

– میرخندان، سید عبدالله؛ میرخندان، سید حمید (۱۳۹۵). «شاخص‌های سرگرمی اخلاقی در سبک زندگی اسلامی»، معرفت/اخلاقی. سال هفتم. پیاپی ۱۹.

- Anderson Jr., W. Thomas; Golden, Linda L.(1984). “Lifestyle and Psychographics: a Critical Review and Recommendation”, *Advances In Consumer Research*, 1984, Vol 11, Issue 1
- Blyton, P; Blunsdon, B. Reed, K. Dastmalchian, A (2010). *Way of Living Work Community and Lifestyle Choice*, Palgrave MacMillan.
- Chaney, D (1996). *Lifestyles*, Routledge. London.
- Lamont, M; Schmalzbauer, J; Waller, M; Weber, M (1996). “Cultural and Moral Bboundaries in United States: Structural Position”, *Geographic Location, and lifestyle explanations*, Elsevier.
- Sobel, M. E (1981). *Lifestyle and Social Structure Concepts*, definitions, analysis, Academic Press, N York.